

КРОС-КУЛЬТУРНІ КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ В АНГЛОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

CROSS-CULTURAL COMMUNICATION BARRIERS AND THEIR OVERCOMING IN THE ENGLISH-SPEAKING ENVIRONMENT

Петухова О.І.,

orcid.org/0000-0003-2368-3177

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри міжкультурної комунікації в креативних індустріях
Харківської державної академії дизайну і мистецтв*

Говорун А.В.,

orcid.org/0000-0002-5392-9003

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри міжкультурної комунікації в креативних індустріях
Харківської державної академії дизайну і мистецтв*

Стаття спрямована на виявлення основних перешкод у процесі міжкультурної взаємодії, зумовлених культурними, мовними та соціальними відмінностями, а також на розгляд практичних підходів, які можуть сприяти підвищенню міжкультурної компетентності українських комунікантів та їхній успішній інтеграції в англomовні спільноти. Актуальність статті зумовлена такими важливими чинниками, як глобалізація та міжнародне співробітництво, а також міграційними процесами. У роботі крос-культурні комунікативні бар'єри розуміються як перешкоди, що виникають у процесі взаємодії між представниками різних культур через відмінності у мовних, поведінкових, ціннісних та емоційних аспектах спілкування. Ці бар'єри можуть проявлятися у вигляді неправильного тлумачення повідомлень, різних підходів до вирішення конфліктів, незнання або нерозуміння культурних норм і традицій, а також у труднощах з адаптацією до інших манер висловлювання або невербальних сигналів. Мета статті полягає в тому, щоб здійснити комплексний аналіз крос-культурних комунікативних бар'єрів, з якими зіштовхуються українськомовні комуніканти в англomовному середовищі, і розробити вправи для їхнього подолання. Встановлено, що ключовими видами крос-культурних комунікативних бар'єрів є лінгвістичні бар'єри, невербальні бар'єри, ціннісні та соціальні бар'єри, етноцентризм і стереотипи. У статті запропоновано низку завдань для здобувачів вищої освіти, які спрямовані на розвиток крос-культурної компетентності та вдосконалення навичок спілкування в міжнародному середовищі. Зі свого боку, крос-культурна компетентність визначається у статті як здатність ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, розуміючи та поважаючи їхні культурні відмінності. Вона передбачає наявність знань про інші культури, навичок адаптації до різних комунікативних стилів, що сприяє відкритості до різноманітності.

Ключові слова: англomовна спільнота, комунікативний бар'єр, крос-культурна компетентність, культурна специфіка, невербальна комунікація.

The article aims to identify the main obstacles in the process of intercultural interaction caused by cultural, linguistic and social differences, as well as to consider practical approaches that can help improve the intercultural competence of Ukrainian communicators and their successful integration into English-speaking communities. The relevance of the article is due to such important factors as globalization and international cooperation, as well as migration processes. In this paper, cross-cultural communication barriers are understood as obstacles that arise in the process of interaction between representatives of different cultures due to differences in linguistic, behavioral, value, and emotional aspects of communication. These barriers can be manifested in the form of misinterpretation of messages, different approaches to conflict resolution, ignorance or misunderstanding of cultural norms and traditions, and difficulty adapting to different mannerisms or non-verbal cues. The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the cross-cultural communication barriers faced by Ukrainian-speaking communicators in an English-speaking environment and to develop exercises to overcome them. It has been established that the key types of cross-cultural communication barriers are linguistic barriers, non-verbal barriers, value and social barriers, ethnocentrism and stereotypes. The article proposes a number of tasks for higher education students aimed at developing cross-cultural competence and improving communication skills in an international environment. For its part, cross-cultural competence is defined in the article as the ability to interact effectively with representatives of other cultures, understanding and respecting their cultural differences. It requires knowledge of other cultures and the ability to adapt to different communication styles, which promotes openness to diversity.

Key words: English-speaking community, communication barrier, cross-cultural competence, cultural specificity, non-verbal communication.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та зростаючої мобільності населення крос-культурна комунікація набуває особливої актуальності, зокрема для українськомовних комунікантів,

що перебувають в англomовному середовищі. Крос-культурна компетентність, як зазначають дослідники, є ключовим навиком для ефектвної взаємодії в глобалізованому світі. Наприклад,

Дженніфер Клефін зазначає, що «Крос-культурна компетентність – це одна з навичок 21-го століття, яку роботодавці вважають важливою для працівників, яку вони мають розвинути до того, як вийдуть на роботу» [1]. Також К. Люн, С. Енг та М. Л. Тен додають, що «крос-культурна компетентність вимагає розуміння культурних схем і норм поведінки, які впливають на взаємодію, що є особливо важливим для бізнесу та міжнародної співпраці» [2, с. 489]. Ці дослідження підкреслюють, що розвиток крос-культурної компетентності є важливим не лише для комунікації, але й для досягнення успіху в умовах культурного різноманіття.

Одним із ключових викликів, з якими зіштовхуються комуніканти різних культур, є наявність крос-культурних комунікативних бар'єрів, які виникають через розбіжності у соціальних нормах, мовних конструкціях, невербальній комунікації та культурних цінностях обох сторін [3–5]. Такі бар'єри можуть суттєво ускладнювати процес ефективної взаємодії, спричиняти хибне тлумачення намірів і висловлювань, а також призводити до комунікативних збоїв.

Попри значну кількість досліджень у сфері крос-культурної комунікації [1–10], на сьогодні залишається недостатньо розробленою проблема подолання таких бар'єрів українськомовними реципієнтами у специфічному англomовному середовищі. Недостатнє урахування культурної специфіки, відмінностей у мовній поведінці та контекстуальних особливостей комунікації може негативно впливати на інтеграцію українськомовних комунікантів у міжнародні спільноти, освітні, професійні та соціальні сфери англomовного простору.

У зв'язку з цим постає необхідність системного аналізу крос-культурних комунікативних бар'єрів, їхньої типології, а також розробки ефективних методів їх подолання. Це дозволить не лише підвищити рівень міжкультурної компетентності українськомовних реципієнтів, але й сприяти їх успішній соціалізації та інтеграції в англomовні спільноти.

Аналіз останніх досліджень. Наукова література, присвячена темі крос-культурної комунікації, засвідчує, що її студіювання можна класифікувати за кількома напрямками: освітні підходи до навчання іноземних мов, крос-культурні комунікативні бар'єри та взаємодія, менеджмент мультинаціональних організацій, а також роль перекладу в міжкультурних комунікаціях. О. Бігич аналізує використання крос-сенсів як візуальної опори для навчання іноземних мов і культур [6]. Т. Близнюк у своїй монографії [7] детально досліджує проблеми крос-культурної взаємодії та

менеджменту в мультинаціональних компаніях. Н. Василюшина вивчає розвиток професійних компетентностей у сфері туризму в крос-культурному середовищі, акцентуючи на необхідності розвитку адаптивних навичок для ефективної взаємодії з представниками різних культур [8]. К. Кривобок та ін. розглядають міжкультурну специфіку управлінських комунікацій, підкреслюючи відмінності в стилях комунікації між культурами [9]. Л. Чередник аналізує роль перекладу як ключового елементу в крос-культурній комунікації, підкреслюючи його важливість для забезпечення точності передачі смислів та збереження культурної специфіки [10].

Представлені дослідження доповнюють одне одного, охоплюючи різні аспекти крос-культурної комунікації. Вони розглядають як практичні, так і теоретичні питання, пов'язані з міжкультурною взаємодією, з акцентом на освіту, управлінські процеси та ділові відносини. Однак відсутні розвідки, у яких розглядаються крос-культурні комунікативні бар'єри та їх подолання в англomовному середовищі українськими мовцями.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб здійснити комплексний аналіз крос-культурних комунікативних бар'єрів, з якими зіштовхуються українськомовні комуніканти в англomовному середовищі, і розробити вправи для їхнього подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Словник української мови online надає таке трактування комунікативному бар'єру: «психологічна перешкода на шляху до адекватного передавання та сприйняття інформації між партнерами спілкування» [11]. У «Словнику сучасної лінгвістики» комунікативні бар'єри трактуються як «різноманітні труднощі, непорозуміння, конфлікти, що виникають у міжособистісному спілкуванні й визначаються лінгвістичними, когнітивними, соціальними, психологічними чинниками. У комунікації причинами бар'єрів можуть бути неповне або недостатнє володіння комунікативними і лінгвокультурними нормами спілкування, усталеними в конкретній лінгвокультурі» [12, с. 87]. Узагальнюючи різноманітні трактування крос-культурних комунікативних бар'єрів, які досліджували вітчизняні та закордонні науковці [2–5], розуміємо їх як труднощі, що виникають у процесі спілкування між представниками різних культур.

Зазначимо, що комунікативні бар'єри є однією з головних перешкод, особливо в англomовному середовищі, яке часто постає платформою для міжнародного спілкування. Попри це, рівень

володіння англійською мовою може суттєво варіюватися серед учасників комунікації, створюючи дисбаланс у розумінні, коли йдеться про технічну або професійну лексику, де спеціалізовані терміни можуть мати вузьке значення і викликати труднощі при перекладі або інтерпретації. Навіть знання англійської мови на високому рівні не завжди гарантує точного розуміння через вплив рідної мови співрозмовника, що призводить до появи так званих «інтерференційних помилок» – перенесення мовних структур або лексичних особливостей з однієї мови в іншу.

Науковці зазначають, що така мовна інтерференція особливо помітна у фразеології, метафоричних виразах та ідіоматичних конструкціях, які можуть бути незрозумілими або тлумачитися інакше представниками інших культур [3; 4]. До того ж рівень мовної компетенції часто обмежується знанням формальної лексики, тоді як неформальне спілкування або сленг можуть бути значним джерелом непорозуміння.

Дослідники виокремлюють такі крос-культурні комунікативні бар'єри, як:

– лінгвістичні бар'єри: різниця в рівнях володіння мовою, акценти, діалекти або культурні особливості використання певних слів та фраз можуть призводити до непорозуміння;

– невербальні бар'єри: жести, міміка, дистанція під час спілкування та інші невербальні сигнали можуть мати різні значення в різних культурах – те, що в одній культурі сприймається як нормальне, в іншій може викликати образу або нерозуміння;

– ціннісні та соціальні бар'єри: різні культури мають різні ціннісні системи, соціальні структури та норми поведінки, що охоплюють, наприклад, підхід до часу (монохронний або поліхронний), ставлення до влади та авторитету, значення сім'ї та спільноти, створюючи перешкоди під час спілкування;

– етноцентризм та стереотипи: вірування в перевагу власної культури над іншими або наявність стереотипних уявлень про інші культури також можуть бути серйозними бар'єрами для продуктивної комунікації [1; 4–6; 8].

Таким чином, крос-культурні комунікативні бар'єри в роботі розглядаються як багатогранні перешкоди, які виникають через культурні відмінності та можуть заважати ефективному спілкуванню.

Очевидно, що кожна культура має власні норми поведінки, цінності та соціальні очікування, що впливають на комунікацію. У контексті англомовного середовища для українських

реципієнтів можна виділити таку суттєву відмінність, як особистий простір. Слід враховувати, що в англомовних культурах, зокрема в США та Великій Британії, соціальні взаємодії вимагають більшої фізичної дистанції, порівняно з українською культурою. Порушення цієї дистанції може сприйматися як порушення особистого простору. Окрім того, в американському професійному середовищі прямота та конкретність часто асоціюються з ефективністю й чесністю. Проте в Україні таке спілкування може вважатися агресивним або недостатньо ввічливим, що підкреслює культурну різницю у підходах до обговорення проблем.

Американці часто відкриті у вираженні емоцій, що включає активне використання мови тіла та виразу обличчя для підсилення вербальних повідомлень. Українські реципієнти можуть сприймати таку відкритість як надмірну, оскільки в Україні емоції часто виражаються більш стримано, особливо в офіційних контекстах.

Отже, наведені приклади підкреслюють важливість адаптації до культурних контекстів, щоб уникнути комунікативних бар'єрів і покращити взаєморозуміння.

Ще однією комунікативною перешкодою постають етноцентризм і стереотипи, адже люди часто схильні оцінювати інші культури крізь призму власної, що може призводити до формування стереотипів та негативних уявлень про інші народи. Все це створює упередження і бар'єри, які ускладнюють ефективне спілкування. Прикладом етноцентризму для українців у контексті англійської мови може бути ситуація, коли українці, оцінюючи мовні та культурні особливості англомовного середовища, автоматично вважають, що їхні культурні й мовні норми є «правильнішими» або більш «природними».

Українці часто мають культурне уявлення про те, що гостинність і відкритість є нормою. Якщо вони зіштовхуються з англомовними комунікантами, які зберігають більше фізичної й емоційної дистанції під час спілкування (наприклад, уникають особистих тем), це може викликати стереотип про «холодність» англійців або американців. Насправді у цих культурах така поведінка може бути ознакою ввічливості або поваги до приватного простору.

Варто звернути увагу на те, що в українській культурі прямота і чіткість у висловлюваннях є поширеними й прийнятними. Однак в англомовних культурах (особливо британській) непрямая комунікація, коли людина намагається «обійти» гострі кути, щоб не образити співрозмовника,

є більш поширеною. Це може призвести до хибного стереотипу серед українців про те, що англійці часто «говорять натяками» або нещирі. У таких ситуаціях етноцентризм може перешкодити ефективному спілкуванню, створюючи бар'єри та непорозуміння між культурами.

З огляду на вищезазначене, розглянемо деякі способи подолання крос-культурних комунікативних бар'єрів.

Насамперед слід наголосити на необхідності культурної обізнаності. Ознайомлення з особливостями інших культур допомагає уникнути непорозумінь і сприяє більшій терпимості. У контексті англомовного середовища важливо вивчати не лише мову, а й культуру країн, де вона використовується. Прикладом культурної обізнаності може бути вивчення специфіки невербальної комунікації. Наприклад, у Великобританії підтримка зорового контакту під час розмови вважається проявом ввічливості та інтересу до співрозмовника, тоді як в деяких азійських культурах це може сприйматися як виклик або неповага.

Інший приклад – це розуміння того, що в англомовних країнах, таких як США або Канада, пряме звертання до людини на ім'я є нормальною практикою, навіть якщо ви мало знайомі. В Україні, однак, це може вважатися надто фамільярним, і люди можуть очікувати більш офіційного тону на початку спілкування.

Також варто враховувати різницю в підходах до критики. В англомовних культурах критика часто подається дуже м'яко, через натяки або позитивні коментарі перед зауваженням. Натомість в українській культурі критика може бути більш прямолінійною. Розуміння цих відмінностей допоможе зменшити непорозуміння.

Наведемо кілька прикладів завдань з власного практичного досвіду для українських студентів, спрямованих на розвиток крос-культурної компетентності та вдосконалення навичок спілкування в міжнародному середовищі:

1. Аналіз культурних відмінностей: оберіть дві країни (наприклад, Україну та Велику Британію) та складіть порівняльну таблицю, яка демонструє ключові відмінності в комунікаційних стилях, невербальних жестах, етикеті та підходах до вирішення конфліктів.

2. Етюд з міжкультурного діалогу: складіть діалог між двома персонажами, представниками різних культур, що спілкуються на професійну тему (наприклад, робоча зустріч або інтерв'ю). Підкресліть, як їхні культурні особливості впливають на стиль спілкування та можливі непорозуміння.

3. Критичний аналіз стереотипів: оберіть поширені стереотипи про одну з англомовних країн (наприклад, що британці завжди стримані або що американці – занадто відверті) та дослідіть, як ці стереотипи можуть вплинути на міжкультурну комунікацію. Напишіть есе про те, як уникнути впливу стереотипів під час спілкування.

4. Переклад культурних особливостей: знайдіть текст з англомовної культури (наприклад, уривок з книги чи статтю) і спробуйте перекласти його українською мовою, при цьому, звертаючи увагу не лише на мовні аспекти, але й на адаптацію культурних реалій. Обговоріть, як певні культурні елементи можуть бути сприйняті українськими читачами.

5. Презентація на тему «Як уникнути культурних бар'єрів»: підготуйте презентацію, де покажіть приклади культурних бар'єрів в міжнародному бізнесі або дипломатії та запропонуйте рішення для їх подолання. Використовуйте конкретні кейси з історії або сучасної практики міжнародних відносин.

6. Кейс-стаді «Міжнародні переговори»: складіть сценарій переговорів між представниками української компанії та партнерами з англомовної країни. Розіграйте або проаналізуйте цей сценарій, звертаючи увагу на відмінності в стилі спілкування, які можуть виникнути через культурні чинники.

Запропоновані завдання допоможуть студентам краще розуміти особливості різних культур і уникати бар'єрів у міжнародному спілкуванні.

Зазначимо, що успішне подолання крос-культурних комунікативних бар'єрів в англомовному середовищі залежить від готовності обох сторін навчатися, адаптуватися та проявляти взаємоповагу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Українські комуніканти, що взаємодіють в англомовному середовищі, часто зіштовхуються з труднощами, зумовленими різницею у вербальних та невербальних нормах поведінки, а також у системах цінностей, що може спричинити непорозуміння і вплинути на ефективність комунікації. Для успішної міжкультурної комунікації українськомовні учасники повинні не лише володіти англійською мовою, але й розуміти культурні особливості англомовних країн. Адаптація комунікативних стратегій до культурних очікувань іншої сторони є важливим чинником для зниження бар'єрів. Етноцентризм та стереотипні уявлення, які можуть мати місце під час

міжкультурної взаємодії, створюють додаткові бар'єри, які можна подолати через підвищення культурної обізнаності. У контексті глобалізації, розвиток крос-культурної компетентності повинен стати важливою частиною освітніх програм для українських студентів

та професіоналів, щоб вони могли успішно працювати в міжнародному середовищі.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в аналізі специфіки невербальних сигналів в англomовних культурах та їхню взаємодію з українською культурою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Klafehn Jennifer. Cross-Cultural Competence as a 21st Century Skill. URL: <https://academic.oup.com/book/7551/chapter-abstract/152527343?redirectedFrom=fulltext&login=false#no-access-message>
2. Leung K., Ang S., Tan M. L. Intercultural competence. *Annual Review of Organizational Psychology*. 2014. № 1. P. 489–519.
3. Seeger I., Gustafsson S. Barriers to Intercultural Communication – A Case Study on IKEA Japan. 2021. 47 p.
4. Ilie Oana-Antonia. Intercultural Communication Barriers. China and the USA, The Difficulties of a Dialogue. *International Conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION*. 2019. Vol. XXV. No 2. P. 258–263.
5. Benetti Sara, Ogliastris Enrique, Caputo Andrea. Distributive/integrative negotiation strategies in cross-cultural contexts: a comparative study of the USA and Italy. *Journal of Management & Organization*. 2021. P. 1–23.
6. Бігич О. Б. Кроссенс як візуальна опора для навчання іноземних мов і культур. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії»: Збірник тез доповідей. Кропивницький, 2022. С. 139–142.
7. Близнюк Т. П. Крос-культурні особливості менеджменту сучасної мультинаціональної організації: монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2017. 296 с.
8. Василичина Н. М. Професійні компетентності майбутніх фахівців сфери туризму в крос-культурному середовищі. *Наукові записки: зб. наук. праць*. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2020. Вип. 147. С. 14–19.
9. Кривобок К. В., Котельникова Ю. М., Кінас І. О. Міжкультурні особливості в процесі управлінських комунікацій. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. Всеукраїнський науковий журнал. 2023. № 1-2. С. 18–24.
10. Чередник Л. А. Роль перекладу в крос-культурній комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2021. № 51, том 3. С. 78–81.
11. Словник української мови online. URL: <https://sum20ua.com/?page=112&searchWord=%D0%B1%D0%B0%D1%80%D1%94%D1%80&wordid=2655>
12. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.